

Силабус курсу:

УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Ступінь вищої освіти:	бакалавр
Спеціальність:	014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»
Рік підготовки:	2
Семестр викладання:	весняний
Кількість кредитів ЄКТС:	5
Мова(-и) викладання:	українська
Вид семестрового контролю	залік

Автор курсу та лектор:

к. філол. н. Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за
основним
телефоном
месенджер

за розкладом

консультації

Анотація навчального курсу

Цілі вивчення курсу:	Курс «Українська лексикографія» має на меті ознайомити здобувачів вищої освіти з сучасним станом словникової науки та практикою укладання словників різних типів, продемонструвати зв'язок лексикографії з іншими лінгвістичними дисциплінами і визначити місце лексикографії в лінгвістичній науці. Дисципліна передбачає засвоєння основних понять лексикографії, загальну типологію словників, історію розвитку словникової справи, основні методи розробки структури словникової статті у довідниках різних типів та основні прийоми лексикографічного аналізу; ознайомлення здобувачів вищої освіти зі спеціальними методами та прийомами аналізу фахових словників.
Результати навчання:	Знати: предмет, завдання й місце теоретичної і практичної лексикографії серед інших мовознавчих дисциплін; наукові праці з проблем історії, теорії, методики та практики лексикографії; становлення й періодизацію розвитку словникарства; основних дослідників, що працювали і працюють у сфері теоретичної і практичної лексикографії; базові терміни лексикографії; аспекти й методи дослідження в лексикографії; принципи укладання словників; принципи побудови статей у словниках різних типів; основні ознаки словника, його складники та аспекти лексикографічної типології; сучасні форми словникової продукції. Уміти: орієнтуватися в давніх та сучасних лексикографічних джерелах і використовувати їх у практичній діяльності; визначити тип словника; аналізувати мікро- та макроструктуру словників різних типів; формувати лексикографічні реєстри; укладати словникові статті різних типів; редагувати словникові статті; керувати гіпертекстовою, ілюстративною і семантичною інформацією.
Передумови до початку вивчення:	Базові знання, отримані при вивченні шкільного курсу «Українська мова», а також курсів «Вступ до мовознавства», «Сучасна українська літературна мова».

Мета курсу (набуті компетентності)

Унаслідок вивчення навчального курсу здобувач вищої освіти набуде таких компетентностей, як:

1. Здатність спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом філологічного дискурсу; здатність розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійної діяльності за допомогою різних типів словників; вільно володіти державною мовою в усній і писемній формах.
2. Здатність застосовувати сукупність знань про структуру словникової статті, характер опису мовних одиниць, а також уміння оперувати цими знаннями в процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису, створювати тексти лексикографічного типу.
3. Здатність упроваджувати в практику роботи професійні знання з словникарства; реалізувати принципи лексикографічної параметризації; працювати з різними типами словників; оцінювати й аналізувати словникову продукцію; осмислювати та розв'язувати лексикографічні питання.

Структура курсу

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
1.	Лексикографія як галузь мовознавчої науки	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	<p>Поняття лексикографії. Сучасна лексикографічна парадигма. Теоретична (металексикографія) і практична лексикографія та їхні завдання. Лексикографія як мистецтво створення словників. Тенденції позиціонування лексикографії. Місце лексикографії серед інших мовознавчих дисциплін. Слово як об'єкт вивчення словникової науки в усіх його особливостях і взаємовідношеннях. Посередницька роль лексикографії у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін.</p> <p>Словник як один із найважливіших способів опису лексичної системи мови. Роль словників у розвитку національної духовної культури, у формуванні фахової і мовної компетенції майбутнього професіонала, у систематизації та класифікації словесного багатоманіття сучасної людини.</p>	Участь в обговоренні
2.	Становлення і розвиток лексикографії	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	<p>Становлення лексикографії. Перші спроби лексикографічного опрацювання. Глоси. Словники-ономастикони (XIII ст.). Перші друковані словники Лаврентія Зизанія та Памви Беринди, О. Павловського тощо. Російсько-українські словники.</p> <p>Лексикографічна продукція XVII–XVIII ст. Перекладні словники. Словник О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Уманця, Є. Тимченка. Словники церковнослов'янської мови.</p> <p>Спеціалізовані словники з різних наукових сфер (початок XX ст.). Словники мови письменника.</p> <p>Етапи розвитку лексикографії. Перший етап – 1917 р. – початок 30-х років. Активний розвиток лексикографії за кількістю й різноманітністю словників. Другий етап – 1933 р. – середина 50-х років XX ст. Звуження словникарської роботи. Термінологічні бюлетені. Основні загальномовні словники. Третій етап – кінець 50-х – кінець 80-х років XX ст. Значне розширення словникарської роботи, традиційні та нові типи словників. Четвертий етап – від початку 90-х років. Активізація словникової роботи. Відсутність єдиних методологічних засад. Поява праць із дослідження лексикографії. Провідні лексикографи. Основні лексикографічні праці.</p>	Участь в обговоренні
3.	Теоретичні засади лексикографії. Основні принципи лексикографування	денна 2/0/0	Основні принципи лексикографування. Поняття лексикографічного типу. Лексикографічний портрет як елемент словника.	Участь в обговоренні

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
		заочна 0,5/0/0	<p>Універсальний словник. Лексикографічні параметри. Компоненти універсальної словникової статті. Параметр як спосіб лексикографічної інтерпретації певного структурного елемента.</p> <p>Формування словника. Макроструктура словника. Одиниці словника. Загальні критерії відбору мовних одиниць. Критерії та норми.</p> <p>Мікроструктура словника. Словникова стаття, зони опису словникової статті. Вокабула (заголовкова одиниця). Реєстр, реєстрова одиниця, ремарка (семантична, граматична, стилістична, функціональна), транскрипція, синопсис, дефініція, екземпліфікація, вхідна і вихідна мова, пасивний і активний словник, концепція, інструкція, семантизація, лексикографічна параметризація, лексикографування, лексикографічні символи й умовні позначення, види графічного виділення. Структурна характеристика словникової статті. Поняття словникового гнізда, способи гніздування (тильда, дві вертикальні паралелі).</p>	
4.	Класифікація лексикографічних праць	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	<p>Словник як різновид лексикографічної продукції. Функції словників.</p> <p>Словники та енциклопедії, їхні особливості. Поняття „енциклопедія” та „енциклопедичний словник”.</p> <p>Класифікація словників: 1) за метою укладання та функцією (deskриптивні та прескриптивні); 2) за характеристикою слова відповідно до сфери лексикографічного опису мови: а) словники, що описують сферу мови (діахронічні й історичні; етимологічні як різновид історичних, синхронічні). Синхронічні словники (одномовні: лексичні, фразеологічні, граматичні, словотвірні, акцентологічні, орфоепічні та орфографічні). Лексичні словники (тлумачні, тезауруси). Вибіркові лексичні словники (діалектні, термінологічні, жаргонів і сленгів, арго, ономастичні, іншомовних слів, скорочень (аббревіатур), синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, неологізмів, стилістичні, інверсійні). Фразеологічні словники: за призначенням (реєстраційні, перекладні, тлумачні); за способом подання фразеологічних одиниць (алфавітні, гніздові, комбіновані). Граматичні словники (морфологічні, морфемні, синтаксичні). Словотвірні словники (дериваційні, словотворчі). Акцентологічні словники. Орфоепічні словники. Орфографічні словники. Двомовні або багатомовні синхронічні</p>	Участь в обговоренні

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
5.	Перекладна лексикографія	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	<p>словники.</p> <p>Еквівалентність і національно-культурна специфіка мовних одиниць. Поняття „еквівалентність”.</p> <p>Три типи еквівалентності (повна еквівалентність, часткова еквівалентність, хибна еквівалентність (безеквівалентність)). Семантична структура неповних лексичних паралелей. Поняття „інтерлекси” (із різними змістовими відтінками, із різною стилістичною забарвленістю). Хибні паралелі (етимологічно пов’язані, етимологічно не пов’язані).</p> <p>Загальна характеристика дво- і багатомовних словників. Три точки зору щодо дослідження перекладних словників (аспект адресата, лінгвістичний аспект, емпіричний аспект). Три основні функції двомовного словника (інтерпретаційна, репродукційна, перекладна). Філіація лексеми (розчленування слова на значення).</p> <p>Відмінність двомовних словників від багатомовних. Пасивна функція багатомовних словників. Типи перекладних словників (тематичні, ілюстровані, фразеологічні, комп’ютерні, ономастичні тощо). Філологічні загальні перекладні словники. Термінологічні (науково-технічні) перекладні словники.</p>	Участь в обговоренні
6.	Навчальна лексикографія	денна 2/0/0 заочна 0/0/0	<p>Поняття „навчальної лексикографії” та її завдання. Поява і становлення навчальної лексикографії як прикладної лінгвістичної дисципліни. Основна мета навчальної лексикографії. П’ять аспектів опису навчальної лексикографії (навчальні словники, лексичні мінімуми, лінгвостатистичні дослідження, навчальні посібники лексикографічного типу, підручники).</p> <p>Навчальні словники. Три рівні вивчення мови (для початкового рівня, для середнього рівня, для досконалого рівня).</p> <p>Структура навчального словника (дефініція, словниковий ілюстративний матеріал, зображення у вигляді схеми, фото, малюнок тощо).</p> <p>Завдання навчальної лексикографії (узгодження змісту навчального словника з вимогами програми певного періоду вивчення мови; точна орієнтація на адресата; урахування етапу вивчення мови; урахування вікових особливостей адресата; урахування мети, з якою вивчається мова). Опис значення слова як основна проблема навчальної лексикографії. Структура словникової статті навчального словника.</p>	Участь в обговоренні

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			<p>Добір мовних одиниць до навчального словника. Навчальні словники-мінімуми для початківців за етапами вивчення мови (початковий, середній, підвищений). Словники труднощів уживання іншомовних слів (зіставлення іноземної і рідної мов). Граматичний мінімум навчального словника.</p> <p>Антропоцентричність словника. Антропоцентрична парадигма лінгвістики, її напрями. Два кола проблем антропоцентричного принципу (вплив людини на мову; вплив мови на людину, її мислення, культуру). Мовна картина світу.</p> <p>Ідеографічний словник. Змішане упорядкування словника. Реєстрові одиниці ідеографічного словника.</p> <p>Тезаурус, його наповнення. Типи зв'язків у тезаурусі (граматичні, семантичні, семантико-граматичні, міжмовні).</p>	
7.	Сучасні форми словникової продукції	денна 2/0/0 заочна 0,5/0/0	<p>Виникнення й розвиток комп'ютерної лексикографії. Перші розробки комп'ютерної лексикографії (Брауновський корпус, Банк англійської мови, Британський національний корпус). Перші комп'ютерні словники. Функції електронних словників. Вітчизняна комп'ютерна лексикографія („Слово”, „Словники України”).</p> <p>Поняття „комп'ютерна лексикографія”: завдання, напрями та принципи.</p> <p>Поняття „електронний словник”, різне трактування поняття. Переваги та завдання електронного словника. Типи електронних словників (онлайн-словники, словники-програми, портативні, термінологічні бази даних).</p> <p>Найпопулярніші електронні словники та енциклопедії (МультиЛекс, Lingvo, Контекст, Polyglossum). Електронні енциклопедії. Вікіпедія. Великий глумачний словник сучасної української мови (портал Словник.Нет). Система „Словники України”. Перекладні словники (Лінгво, МультиЛекс).</p> <p>Електронна енциклопедія „Вікіпедія”, її характеристика. Глумачний словник: Словник.Нет, його характеристика.</p> <p>Комплексний словник української мови: Словники України, особливості побудови. Словники термінів.</p>	Участь в обговоренні
8.	Лексикографія як розділ мовознавства, що займається теорією й практикою складання словників.	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	<p>Сучасна лексикографічна парадигма. Теоретична (металексикографія) і практична лексикографія та їх завдання.</p> <p>Структурування сучасної лексикографічної парадигми. Теорія лексикографії (загальна теорія; організація словникарської праці; лексикографічне дослідження мови;</p>	Участь в обговоренні. Презентація

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			лексикографічний опис мови).	
9.	Історія лексикографії	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Історія лексикографії. Студії з користування словниками, укладеними у 17 – 18 ст. Критика словників.	Участь в обговоренні. Презентація
10.	Теоретичні основи лексикографії. Основні принципи лексикографування.	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Базові поняття лексикографії (словник, макроструктура (структура словника), мікроструктура (словникова стаття, вокабула), реєстр, реєстрова одиниця, заголовкова одиниця, ремарка (семантична, граматична, стилістична, функціональна), транскрипція, синопсис, дефініція, екземпліфікація, вхідна і вихідна мова, пасивний і активний словник, концепція, інструкція, семантизація, лексикографічна параметризація, лексикографування, лексикографічні символи й умовні позначення).	Участь в обговоренні. Укладання словника лексикографічних термінів
11.	Система словників. Класифікація словників. Загальна типологія словників	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Словник як різновид лексикографічної продукції. Функції словників. Лексикографічні універсалії. Типологія модерних словників: за змістом (енциклопедичні (поняттєві) і лінгвістичні (загальномовні)); за відбором лексики (тезауруси (повні) і часткові); за способом опису слова (спеціальні та універсальні); за одиницею лексикографічного опису (словники лексем, морфем, фразеологічних одиниць); за епохою функціонування (сучасні та історичні); за призначенням (словники помилок, труднощів, навчальні); за мовним охопленням (одномовні, двомовні (перекладні), багатомовні); за розміщенням лексичного матеріалу (прямі (алфавітні), зворотні, алфавітно-гніздові, ідеографічні (тематичні)); за обсягом реєстрового матеріалу (короткі (до 30 000 слів), середні (70-80 000 слів), великі (понад 80 000 слів)). Основні етапи укладання словників. Концепція, зовнішні і внутрішні параметри, лексикографічна база і реєстри. Жанрово-тематична класифікація словників лінгвістичного типу. Основні лексикографічні школи та осередки.	Участь в обговоренні. Тести
12.	Етимологічні та історичні словники української мови	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Етимологічна та історична лексикографія. Історія укладання українських класичних етимологіконів. Науково-теоретичні засади укладання етимологічних та історичних словників. Типологічні моделі етимологічних довідок та їх використання у словниках різних типів. Історико-етимологічні довідки у онімних словниках та словниках іншомовних слів.	Участь в обговоренні

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
13.	Енциклопедичні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Енциклопедичний словник як різновид лексикографічної продукції. Відмінність від словників лінгвістичного типу. Особливості реєстру та змісту. Жанрові ознаки енциклопедії як різновиду наукової чи науково-популярної довідкової літератури. Типологія енциклопедій: за обсягом (великі, малі, короткі, енциклопедичні довідники), за змістом (загальні, галузеві (тематичні), регіональні, проблемні, персональні). Структурні моделі словникових статей (статті-огляди, статті-довідки, статті-тлумачення, статті-посилання). Історія енциклопедичного руху в Україні і за кордоном. Прототипи сучасних українських енциклопедій. Особливості інтерактивного е-формату. Енциклопедія „Українська мова”	Участь в обговоренні. Презентація
14.	Граматичні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Граматичні словники (морфологічні, морфемні, дієслівного керування, синтаксичні). Словники прийменників, сполучників, часток. Словотвірні словники (дериваційні, словотворчі). Реєстрові одиниці граматичного словника.	Участь в обговоренні. Укладання словникової статті
15.	Перекладна лексикографія	денна 0/0/2 заочна 0/0/0,5	Загальна характеристика дво- і багатомовних словників. Три точки зору до дослідження перекладних словників (аспект адресата, лінгвістичний аспект, емпіричний аспект). Три основні функції двомовного словника (інтерпретаційна, репродукційна, перекладна). Філіація лексеми (розчленування слова на значення). Відмінність двомовних словників від багатомовних. Пасивна функція багатомовних словників. Типи перекладних словників (тематичні, ілюстровані, фразеологічні, комп'ютерні, ономастичні тощо). Філологічні загальні перекладні словники. Термінологічні (науково-технічні) перекладні словники.	Участь в обговоренні. Укладання словникових статей
16.	Одномовна лексикографія. Тлумачні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Семантична лексикографія. З історії укладання тлумачного словника української мови. Різновиди тлумачних словників (академічні (наукові), науково-популярні, навчальні (шкільні), дитячі, комбіновані (багатоаспектні)).	Участь в обговоренні. Укладання словникових статей для тлумачних словників різного типу
17.	Термінографія як наука про термінологічні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Описова і приписові термінографія. Стандарти і стандартизація термінології. Основні етапи стандартизації. Термінологічні словники.	Участь в обговоренні
18.	Лексичні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Словники іншомовних слів. Словники синонімів та антонімів. Словники омонімів та паронімів. Неографія. Діалектні словники.	Участь в обговоренні. Презентація

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
19.	„Нелексічні” словники (фразеологічні, асоціативні, частотні, словники скорочень)	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Фразеологічні словники. Словники скорочень. Асоціативні словники. Частотні словники.	Участь в обговоренні. Презентація
20.	Онімна лексикографія	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Особливості лексикографічної параметризації онімної лексики. Типологія ономастичних словників. Антропонімні словники. Словники власних імен людей. Словники прізвищ та їх лінгвістична специфікація.	Участь в обговоренні. Презентація
21.	Комп’ютерна лексикографія. Електронні словники	денна 0/0/2 заочна 0/0/0	Статистична, навчальна, корпусна, комп’ютерна лексикографія. Теоретичні засади та принципи моделювання словникових статей.	Участь в обговоренні. Презентація

Рекомендована література

Базова:

1. Демська О. Вступ до лексикографії: навч. посіб. Київ : НАУКМА, 2010. 266 с.
2. Дубічинський В. В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп’ютерні технології: навч. посіб. Харків : НТУ ХПІ, 2004. 164 с.
3. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2005. 175 с.
4. Перебийніс В., Сорокін В. Традиційна і комп’ютерна лексикографія: навч. посіб. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. 218 с.
5. Черницький В. Комп’ютерна лексикографія: навч. посіб. Миколаїв : НУК, 2004. 84 с.
6. Широков В. А. Комп’ютерна лексикографія. Київ : Наукова думка, 2011. 351 с.
7. Широков В. А. Елементи лексикографії. Київ : Довіра, 2005. 304 с.

Допоміжна:

1. Алексієнко Л. А., Бибик С. П., Бондар О. І., Винник В. О., Галас Б. К. Українська і слов’янська тлумачна та перекладна лексикографія. Київ : ТОВ «КММ», 2012. 484 с.
2. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімік, 2011. 272 с.
3. Д’яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 208 с.
4. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини ХХ століття: навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. 124 с.
5. Іванова О. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 84–94.
6. Полюга Л. Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів. *Українська історична і діалектна лексика*: Зб. наук. пр. Львів, 2003. Вип. 3. С. 16–23.
7. Полюга Л. М. Складові елементи словників: із досвіду лексикографа. *Записки з українського мовознавства*. Зб. наук. праць. Одеса, 2006. Вип. 16. С. 299–307.
8. Широков В. А. Феноменологія лексикографічних систем: монографія. Київ : Наукова думка, 2004. 327 с.

Оцінювання курсу

За повністю виконані завдання студент може отримати визначену кількість балів:

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Укладання словникових статей	10/30
Презентація	30
Залік	20
Разом	100

Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS
90 – 100	A
82 – 89	B
74 – 81	C
64 – 73	D
60 – 63	E
35 – 59	FX
0 – 34	F

Політика курсу

Плагіат та академічна доброчесність:

Дотримання академічної доброчесності за курсом ґрунтується на внутрішньо-університетській системі запобігання та виявлення академічного плагіату. Запозичення та цитування мають бути оформлені відповідними посиланнями. Інформація про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності має бути достовірною. Перевірка текстів на унікальність здійснюється за допомогою програмного забезпечення Unichек і засобів системи MOODLE; за Internet-джерелами – за допомогою програми Antiplagiarism.net. Результати навчання студентів оцінюються викладачем об'єктивно. Здобувачі вищої освіти самостійно виконують навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

Завдання і заняття:

Здобувачі вищої освіти мають відвідати усі лекції і практичні заняття курсу та виконати усі завдання. У будь-якому випадку здобувачі зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт, передбачених курсом. Здобувач вищої освіти має право презентувати виконані завдання за пропущеними з поважної причини заняття під час консультації викладача та отримати за них бали.

Поведінка в аудиторії:

На заняттях вітається творча активна робоча атмосфера, середовище є відкритим до набуття нового досвіду та до навчання. Курс передбачає індивідуальну та групову роботу. Під час занять здобувачі: вільно висловлюють свої погляди, дотримуючись правил культури спілкування; коректно поводяться між собою; не перешкоджають проведенню заняття, дотримуються вимог техніки безпеки. Під час контролю знань: мають право на отримання від викладача роз'яснень щодо оцінки; не послуговуються зовнішніми джерелами інформації; самостійно виконують завдання для контролю знань.